

ШКОЛА И БУНА

Ова школа је настала у условима турске окупације и феудалне изолације у насељу које је једва испуњавало минимум европских критеријума за град. У сваком случају, то није било време за школу. Бар не за такву каквом ју је доживљавала тадашња Европа — као отмену и мирнодопску појаву. Последња ствар која је била потребна српској сиротињи у турском ропству била је школа. Она није имала ништа своје — ни њиву, ни државу, чак ни владајућу класу. Концем феудализма у Европи српски сељаци били су кметови туђим феудалцима. Нису имали чак ни своје експлоататоре. И заиста, каква је у тим условима социјалног незнања требало да буде улога школе?

По свему судећи — да однегује наду. Јер, ако није време за школу, јесте за буну. У некој напаћеној и мудрој глави блеснула је та веза — између школе и буне, између школе и слободе. Тешко је данас рећи да ли су то биле чињенице о европским револуцијама тога доба које су, мада фрагментарно, ипак допирале до Србије, или пука интуиција напаћеног народа, тек формирала се постепено једна, готово научна свест — носиоци промена, борци за друштвени развој могу да буду само они који су за то способни, или бар они који су од способних предвођени. А та се способност, било је очито, не стиче на њиви, ни у вајату, чак ни у шуми — мада шуми припада велика заслуга кроз читаву историју српског народа. Морала се ипак стећи, пре свега, у школи. Од Гарибалдија до Робеспјера на челу револуционарних превирања, друштвених промена, налазили су се паметни, храбри, образовани и способни људи. Српском народу је и историјски била потребна школа не само да би се ослободио турског ропства, већ и да би даље у слободи могао да се развија. Да се приближи Европи од које је

био историјски вековима удаљен. Читав један век касније марксизам ће о томе рећи своју реч. Њеној суштини на трагу је била и свест — да у арсенал „свијетлог оружја“ спада и знање. Будућност је, на срећу, али и на жалост, тек данас пресудила да је то: најмоћније, „најсветлије“ оружје.

Ту огромну моћ знања нимало не доводи у питање чињеница да су и образовање и васпитање, а нарочито ово друго, кроз читаву класну историју људског друштва били и класно засновани, или још прецизније и још реалније, у функцији класних интереса и то утолико више и ефикасније уколико се радило о интересима класе на власти. Свака класа на власти служила се свим средствима која су јој била на располагању да ту власт сачува, продужи и овековечи. Ни радничка класа се неће лишити улоге која у процесу освајања власти припада образовању и васпитању, будући да је, иако пролетерска, ипак класа. Али њен однос према функцији образовања и васпитања биће у крајњој линији зависан од њене класне физиономије. Образовање и васпитање биће стављено у функцију чињенице да је освајајући власт (како економску тако и политичку) радничка класа имала за циљ да је се у будућности реши — преношењем на све људе и укидајући себе као класу и класно друштво уопште и заувек.

Ова класно заснована функција образовно-васпитне делатности губи од свога значаја у историјском периоду српскога народа о коме говоримо. (То разуме се важи и за друге сличне историјске и националне ситуације које се, међутим, с разлогом не помињу, а подразумевају).

Чињеница да се у турском ропству налазио српски народ представљала је танку основу за његову оштру класну диференцијацију. Српски кметови и српски кнезови имали су заједнички и највиши интерес — ослобођење од турске окупације. Тако је та окупација имала извесну интегративну функцију у бићу народа. Његова социјална структура је била релативно уравнотежена, класна димензија слабо изражена. А све што је било у функцији овог заједничког интереса — ослобођења од турске окупације, било је народно. Тако је и школа као једно од средстава тога циља имала своју снажну социјалну улогу, а врло безначајну или сасвим мало присутну, класну. Наравно, та њена физиономија била је кратког века, таман колико и историјска ситуација која ју је формирала.

Конституисањем националне државе грађанског типа, школа

ће се брзо и снажно трансформисати у једну од њених установа с различито израженом, али увек присутном способношћу за заштиту својих, дакле, класних, интереса. У том смислу данас, у условима социјализма, треба гледати на појаву школе у њену националну улогу коју је имала под турском окупацијом 1733. године. Као што је и њено даље присуство у друштвеном животу (на ноге тек стале слободне и грађанске Србије), одређено, дакле, друштвеним задатком који јој, као институцији класног друштва, припада.

У том погледу треба бити реалан, па према томе и праведан. Школа нема ни мање ни више слободе него што је она коју је класа на власти допустила своме народу. Те две слободе, као и те две биографије — народа и школе — иду упоредо. Слободан народ имаће слободну школу и обратно. Али та будућност догодиће се тек много касније у развијеној фази социјализма. У том смислу и ова школа, као и живот у Пожаревцу, доживљава своју најуспешнију фазу после II светског рата и оружане социјалистичке револуције.

Значајном броју истакнутих интелектуалаца — научника, уметника, политичара и револуционара, који су кроз ову или неку другу пожаревачку школу прошли као ученици или наставници, придружила се у послератном периоду (захваљујући демократизацији школе и њеном социјалистичком карактеру) армија младих стручњака и комуниста који одавно живе и раде широм наше земље. Њиховим доприносом развоју шире друштвене заједнице Пожаревац треба да се поноси. Свако од тих људи ће у свој лични, професионални и политички живот унети и систем вредности који је стицао основним образовањем и васпитањем у овој школи.

Што се самог Пожаревца тиче, он је, као уосталом и свака друга средина, у рукама сопствених кадрова. У мери у којој од њих, као субјективних снага друштва, зависи друштвени развој у привреди, здравству и школству, на пример, Пожаревац остварује мање или веће успешне резултате у овим и другим областима друштвеног живота. Значај способних и образованих кадрова долази нарочито до изражаја у друштвеној ситуацији каква је данашња, када се све субјективне снаге друштва мобилишу на решавање нараслих противуречности нагомиланих у протеклој фази друштвеног развоја. Карактер одговора на та питања, у конкретним условима у Пожаревцу, зависиће (између осталог) и од односа

који је Пожаревац у дугом низу година имао према сопственој интелигенцији. А и од односа који ће убудуће имати.

Остаје дакле увек отворено питање — да ли су стручни и интелектуални капацитети града на оптималан начин искоришћени? Да ли се одржавају комуникације са истакнутим стручњацима интелектуалцима, научницима, креативним људима који живе ван свога града? Одговори на та два питања отварају треће — основно: колика је спремност средине да у себе укључи младе, квалификоване, стручне и нове људе. Та спремност је у друштву често, искуство је показало, била кључ који је успевао да отвори многе браве. У кризи и тешкоћама, као што су ове, неопходно је обратити се и на ту страну. Способност да се то учини даће одговор и представљаће меру квалитета односа према сопственој интелигенцији и истовремено меру виталности и прогресивности једне средине. Пожаревац у овом тренутку, без сумње, има велики број младих и образованих људи. Они су његова шанса. Већом демократизацијом услова за њихову активност обезбедиће се неопходни услови за привредни, културни и уопште друштвени развој.

Ако је у неком периоду развоја овог града могла и да буде делимично оправдана или бар објашњена склоност ка монополизацији интерпретације путева његовог привредног развоја, његових интереса и чак његове прошлости, пристигли млади економисти, инжењери, историчари, социолози и политиколози, комунисти са овог подручја, морали би данас тај посао све више да узимају у своје руке, и да га при томе обаве стручније него што је то до сада био случај.

Духовна активност једне средине не може да буде вечито оријентисана само на њену прошлост. Динамична садашњост овога града, који има изразито разноврсну социјалну структуру, интензивне процесе емиграције и имиграције, велику социјалну покретљивост, развијено и социјалистички усмерено образовање готово на свим нивоима, традиционално присутну хуманистичку интелигенцију, ангажовану младу генерацију, није довољно присутна, ни као предмет разноврсних студија, ни публицистике, ни уметничке интерпретације. Пожаревачки економисти, научници, публицисти и уметници присутни су својим радом у неким другим срединама. Да ли зато што им њихова није у довољној мери отворила своја врата?

На реду је време квалификованог и организованог рада у свим областима, од привреде и политике до ресторана и забави-

шта. И данас, као и пре, у условима објективних друштвених могућности школа даје оно што може. На друштву је да не лиши шансе ниједну генерацију, ниједног човека. На овом граду, такође.

Средина која, у том погледу, не оствари правилан однос према младој генерацији школованих и образованих људи, не може да оствари ни правилан однос према сопственој будућности, па не може ни да рачуна на успешан развој и значајне резултате. Обележавање 250-годишњице постојања ове школе прилика је да се то нагласи и упамти.